

MATEUSZ BOGUCKI, BEATA JURKIEWICZ,
HENRYK MACHAJEWSKI

LICYJSKA DRACHMA TRAJANA Z OSADY PRZEWORSKIEJ W MIEJSCOWOŚCI ŁĘKI MAJĄTEK, POW. KUTNOWSKI

ABSTRACT: A drachm of Trajan struck in 98 AD in the mint in Lycia was uncovered at a settlement of the Przeworsk culture at Łęki Majątek (Kutno district). The coin was found in a pit house dated at the beginning of phase C₂ of the Late Roman Period (c. 260–c. 280 AD). A good state of preservation of the coin indicates that most of the time it remained hidden in a hoard.

Monety wschodnie władców rzymskich należą do bardzo rzadkich znalezisk na obszarach położonych między Bugiem a Odrą¹. Z tym większą uwagą należy odnotować znalezienie takiej monety w kontekście archeologicznym na osadzie kultury przeworskiej w miejscowości Łęki Majątek, stanowisko 1, gm. Krzyżanów, pow. kutnowski. Wykopaliska były prowadzone w latach 2004 i 2005 w ramach badań poprzedzających budowę autostrady A2 przez Instytut Archeologii Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. Pracami kierował mgr Krzysztof Janicki.

Wielokulturowa osada położona jest w widłach bezimiennego ciek i Bzury. W trakcie prowadzonych prac ratowniczych przebadano fragment centralnej części osady, której powierzchnia wynosiła pierwotnie ponad 3 ha. Analiza materiału zabytkowego oraz daty dendrochronologiczne wskazują, że osada ta funkcjonowała przez około 300–350 lat (od przełomu fazy A₂ i A₃ młodszego okresu przedrzymskiego po fazę C₂ późnego okresu rzymskiego).

¹ Kunisz 1979, s. 65–93; Kunisz 1983, s. 123–131; Bodzek 2004, s. 142–152.

MONETA

Trajan (98–117), drachma, 98 r., mennica w Licji

Av.: Głowa Trajana w wieńcu laurowym w prawo,

ΑΥΤ ΚΑΙΣ ΝΕΡ ΤΡΑΙΑΝΟC CEB ΓΕΡΜ

Rv.: Sowa stojąca w prawo na dwóch lirach, kropka między nimi,

ΔΗΜ·ΕΞ ΥΠΙΑΤ·Β, obwódka perełkowa.

Moneta dobrze zachowana, waga 2,47 g, średnica 17–17,5 mm.

BMC Lycia², s. 39, nr 11.

Ryc. 1. Łęki Majątek, gm. Krzyżanów. Licyjska drachma Trajana. Skala 2:1.

Fot. M. Bogucki

Prezentowana drachma Trajana należy do najpopularniejszych emisji licyjskich (choć w ogólnej masie monet rzymskich bardzo rzadkich), z okresu między styczniem–lutym a końcem listopada–początkiem grudnia 98 r.³ Zwraca uwagę niewielka waga odnalezionej w Łękach drachmy — 2,47 g. Przeciętna waga licyjskich drachm Trajana wynosi bowiem 3,05 g (dane na podstawie 37 egzemplarzy)⁴. Dotychczas najlżejsza drachma tego typu, o wadze 2,52 g, została odnotowana w skarbie z Măgura w Rumunii⁵. Tak niska waga drachmy z Łęk nie wynika jednak z jej zużycia czy wytarcia, gdyż moneta ta jest w dobrym stanie zachowania. Mamy więc do czynienia z wyjątkowo lekkim egzemplarzem.

KONTEKST ARCHEOLOGICZNY

Drachma Trajana została znaleziona w dużej jamie nr 45, interpretowanej jako półziemianka, wraz z licznym zestawem ceramiki oraz kilku innych zabyt-

² Hill 1987.

³ W wielu katalogach i opracowaniach data emisji określana jest na lata 98–99. Sprawy wyjaśnia Picozzi 1966, s. 76 (por. Kunisz 1979, s. 68).

⁴ Walker 1976, s. 70 (por. Kunisz 1979, s. 69).

⁵ Kunisz 1979, s. 78.

ków wydzielonych: zapinki brązowej typu A.161⁶, żelaznego grotu oszczepu, dwóch fragmentów grzebieni rogowych (oba typu IB wg Thomas⁷) oraz dwóch narzędzi kościanych. W półziemiance nr 45 znaleziono również fragmenty płóz kościanych, pełniących rolę łyżew i żarno kamienne. Tak liczny zestaw zabytków wydzielonych należy do rzadkości w obiektach na osadach z okresu wpływów rzymskich. Dzięki nim można jednak pokusić się o dokładne datowanie tej półziemianki. Analiza odkrytych zabytków wykazała, że można ją datować na początek fazy C₂ późnego okresu wpływów rzymskich, czyli na lata ok. 260—ok. 280 r. Niestety, ratowniczy charakter badań wykopaliskowych nie pozwolił na określenie dokładnego położenia poszczególnych zabytków, w tym drachmy Trajana, w obrębie wypełniska obiektu. Można jednak założyć, że nagromadzenie dużej liczby zabytków wydzielonych w jednym obiekcie wyklucza w zasadzie ich przypadkowe pojawienie się w warstwie zasypiskowej.

INTERPRETACJA

Dotychczas zarejestrowano zaledwie pięć pewnych egzemplarzy licyjskich drachm Trajana wśród znalezisk z ziem polskich. Zostały one znalezione w trzech depozytach: jedna w skarbie odnalezionym w miejscowości Rywałdzik (Ossa), pow. nowomiejski (lubawski)⁸; dwie wchodziły w skład skarbu z Wojkowa, pow. mielecki⁹, oraz dwie kolejne zostały zidentyfikowane w skarbie z Żulic, pow. tomaszowsko-lubelski¹⁰. Drachma z Łęk jest więc szóstą dobrze udokumentowaną monetą tego typu z ziem polskich.

Być może z mennicy licyjskiej pochodziła też „drachma Trajana z grecką legendą” wchodząca w skład skarbu odkrytego w miejscowości Brzeziny, pow. wągrowiecki¹¹. Również w skarbie z Trzemeszna miały się znajdować „greckie monety”¹². Nie sposób jednak stwierdzić, czy były to monety licyjskie. Potwierdza to historia greckiej monety ze skarbu z Nietuliska Małego I, gm. Kunów, o której dawniej sądzono, że była licyjską drachmą Trajana¹³, jednak ponow-

⁶ Almgren 1923.

⁷ Thomas 1960, s. 54–215.

⁸ Mitkova-Szubert 2001, s. 129, nr 198.128.

⁹ *Wykopalisko* 1916, s. 60; Kunisz 1985, s. 247–248.

¹⁰ Kunisz 1985, s. 260, nr 260; Mielniczuk 1997, s. 261, 263–264, 278, nr 93; Feduszka 1999, s. 78, nr 60; Paszkiewicz 1999, s. 103–104.

¹¹ *The hoard from Brzeziny, Wągrowiec district, Piła voivodeship, containing a drachm of Trajan with “a Greek legend”* — Mitkova-Szubert 2001, s. 41.

¹² Kunisz 1973, nr 185.

¹³ Makomaski 1949, s. 117, nr 465; Kunisz 1985, s. 130, nr 465; Mitkova-Szubert 2001, s. 163.

ne odkrycie wcześniej zaginionej części tego skarbu w Krakowie wykazało, że w rzeczywistości była to drachma wybita w Cezarei Kappadockiej¹⁴.

Znaleziska licyjskich drachm Trajana z obszaru Europy zestawili przed laty A. Kunisz. Wykazał on 60 znanych egzemplarzy: 53 pochodziły ze skarbów, siedem zaś znaleziono luźno¹⁵. Do zestawienia tego można dodać jedyną licyjską drachmę Trajana znaną w Skandynawii — w skarbie 1391 monet z Hemse, Ksp. Sindarve na Gotlandii¹⁶. Z analizy przeprowadzonej przez A. Kunisza wynika, że udział procentowy drachm licyjskich w skarbach denarowych odnajdywanych na obszarze Cesarstwa w II w. wynosi 0,65% i jest większy w części zachodniej niż na Bałkanach. Na obszarach pozalimesowych udział drachm licyjskich jest minimalnie mniejszy i wynosi 0,52%. Na obu obszarach monety te najczęściej występują w skarbach z okresu 117–138 (1,06%), zaś w późniejszych latach, do 211 r., stopniowo znikają¹⁷. Drachmy te, o wadze i wymiarach zbliżonych do denara, obiegały wspólnie i zapewne były utożsamiane z denarami. Według większości badaczy zarówno drachmy licyjskie, jak i w ogóle rzymskie monety orientalne nie mogą świadczyć o pochodzeniu skarbów ich zawierających ze wschodnich części Imperium Rzymskiego¹⁸.

Jak wynika z analizy źródeł pozanumizmatycznych, jama, w której została znaleziona omawiana moneta, przestała być użytkowana około 260–280 r. Wynika z tego, że drachma od momentu wybita, do czasu zdeponowania w jamie na osadzie w Łękach Majątku, funkcjonowała przez ponad 160 lat. Tak długi obieg monet rzymskich na obszarach *Barbaricum* nie jest niczym wyjątkowym. Dobrym przykładem jest wspomniany już skarb z Żulic. Analiza chronologiczna depozytu dokonana przez B. Paszkiewicza wykazała, że największa część monet pochodzi z przełomu I i II w. Są to ponadto dobrze zachowane egzemplarze. Autor niebezpiecznie uważa, że mimo iż najmłodsze monety ze skarbu datowane są na 151 r. (są to też monety silnie wytarte), to depozyt ten dostał się do ziemi dopiero w fazie C_{1b}, czyli około 210–260 r.¹⁹ Istotny jest tu zauważo-

¹⁴ Biborski 1999, s. 201–211; Bodzek 2004, s. 142–152.

¹⁵ Kunisz 1979, s. 77–81. W tabeli I A. Kunisz wykazał 61 monet. Wykaz ten jest dziś niewątpliwie zdezaktualizowany. Przeprowadzenie pełniej kwerendy w poszukiwaniu nowych znalezisk drachm licyjskich z obszaru cesarstwa i *Barbaricum* wykracza poza cele niniejszego przyczynku. W odniesieniu do ziem polskich z zestawienia A. Kunisza należy odrzucić dwie monety — z Brzezina i Nietuliska Małego. Dodać natomiast należy drugi egzemplarz ze skarbu z Żulic oraz z Łęk Majątku.

¹⁶ Lind 1981, s. 55, nr 62/155.

¹⁷ Kunisz 1979, s. 70–90, tabela IV.

¹⁸ Regling 1912, s. 191; Kunisz 1979, s. 74–76; Mitkova-Szubert 2001, s. 40; Paszkiewicz 1999, s. 104; Bodzek 2004, s. 150; Dymowski 2009, s. 13–14.

¹⁹ Paszkiewicz 1999, s. 109–111.

ny przez B. Paszkiewicza fakt, że skarb z Żulic oraz kilka innych przez niego analizowanych, przez jakiś czas pozostawały w ukryciu. W pewnym momencie dodawano do głównej masy kilka młodszych monet i ostatecznie ukrywano srebro²⁰.

Długi, bo co najmniej 160-letni czas funkcjonowania drachmy z Łęk stoi w sprzeczności z bardzo dobrym stanem zachowania monety. Należy zatem rozważyć, jakie są tego przyczyny. Wiadomo powszechnie, że monety rzymskie znajdowane na obszarach *Barbaricum* są zazwyczaj silnie wytarte, co świadczy o ich długim obiegu. Czy zatem drachma dostała się na tereny pozalimesowe stosunkowo późno? Taka interpretacja nie tłumaczy jednak dobrego stanu zachowania monety. Najbardziej prawdopodobna wydaje się teza, że opisywana tutaj drachma przez większość czasu, jaki minął od momentu jej wybicia do momentu zdeponowania w póżziemiance w Łękach Majątku, musiała być stezauryzowana w jakimś skarbie²¹. Ten hipotetyczny depozyt mógł zostać po jakimś czasie podjęty, a monety ponownie wprowadzono do obiegu. Nie ma oczywiście żadnych danych, na podstawie których można by domniemywać, gdzie nawet w przybliżeniu mógł ten hipotetyczny skarb się znajdować. Mogło to mieć miejsce zarówno na terenie Cesarstwa, jak i na obszarze *Barbaricum*.

BIBLIOGRAFIA

Almgren O.

1923 *Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*, Leipzig 1923.

Biborski M.

1999 *Konserwacja skarbu monet rzymskich z Nietuliska Małego, gm. Kunów, woj. kieleckie*, *Notae Numismatae/Zapiski Numizmatyczne*, t. III/IV, 1999, s. 201–211.

Bodzek J.

2004 *Drachma Cezarei Kapadockiej ze skarbu denarów Nietulisko Małe I*, [w:] *Studia z dziejów antyku. Pamięci Andrzeja Kunisza*, red. W. Kaczanowicz, Katowice 2004, s. 142–152.

Bursche A.

2008 *Function of Roman coins in Barbaricum of Later Antiquity. An anthropological essay*, [w:] *Roman Coins Outside the Empire: Ways and Phases, Contexts and*

²⁰ Paszkiewicz 2005, s. 371.

²¹ O zróżnicowanych sposobach funkcjonowania monet rzymskich i ich skarbów na obszarach *Barbaricum* patrz Bursche 2008, s. 403–407.

Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005, eds. A. Bursche, R. Ciołek, R. Wolters, Wetteren 2008, s. 395–416. (Collection Moneta 82).

Ciołek R.

2001 *Katalog znalezisk monet rzymskich na Pomorzu*, Warszawa 2001, (Światowid. Supplement Series A: Antiquity. t. 6).

Dymowski A.

2009 *Najnowsze znaleziska monet rzymskich z Warszawy i okolic*, Biuletyn Numizmatyczny, 2009, nr 1, s. 13–20.

Feduszka J.

1999 *Zamojska część skarbu monet rzymskich z Żulic*, WN XLIII, 1999, z. 1–2, s. 69–98.

Hill G. F.

1897 *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Lycia, Pamphylia and Pisidia*, London 1897.

Kunisz A.

1973 *Katalog skarbów monet rzymskich odkrytych na ziemiach polskich*, Warszawa 1973.

1979 *Drachmy licyjskie i pontyjskie w obiegu monetarnym na europejskich obszarach Cesarstwa Rzymskiego*, [w:] *Pieniądz i gospodarka pieniężna w starożytności i średniowieczu*, red. A. Kunisz, Katowice 1979, s. 65–93. (Historia i współczesność 5).

1983 *Udział drachm imperialnych z Amisos w obiegu pieniężnym na obszarze europejskich prowincji cesarstwa rzymskiego w II–III w.*, Antiquitas IX, Wrocław 1983, s. 123–131.

1985 *Znaleziska monet rzymskich z Małopolski*, Wrocław 1985.

Lind L.

1981 *Roman Denarii Found in Sweden 2. Catalogue and Text*, Stockholm 1981.

Makomaski W.

1949 *Skarb monet rzymskich z Nietuliska Małego (pow. Wierzbnik)*, Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, t. XXI, 1949, s. 110–127.

Mielniczuk B.

1997 *Skarb rzymskich denarów I–II w.n.e. z Żulic, województwo zamojskie, w Muzeum Okręgowym w Koszalinie*, Koszalińskie Zeszyty Muzealne, t. 21, 1997, s. 261–295.

Mitkova-Szubert K.

2001 *The Nietulisko Małe Hoards of Roman Denarii*, Warszawa 1989.

Paszkiewicz B.

1999 *Jeszcze dwa fragmenty skarbu monet rzymskich z Żulic*, WN XLIII, 1999, z.1–2, s. 99–114.

2005 *Skarb z Żulic (1970) bez końca*, [w:] *Europa barbarica. Ćwierć wieku archeologii w Masłomęczu*, red. P. Łuczkiwicz, M. Gładysz-Juścińska, M. Juściński, B. Niezabitowska, S. Sadowski, Lublin 2005, s. 369–373. (Monumenta Studia Gothica, t. 4).

Picozzi V.

1966 *La monetazione imperiale romana*, Roma 1966.

Regling K.

1912 *Römischer Denarfund von Fröndenberg*, Zeitschrift für Numismatik, 29, 1912, s. 189–256.

Thomas S.

1960 *Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit*, Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege, 8, 1960, s. 54–215.

Walker D. R.

1976 *The Metrology of the Roman Silver Coinage II. From Nerva to Trajan*, Oxford 1976.

Wykopalisko

1916 *Wykopalisko monet rzymskich. Wojkowo, pow. mielecki*. Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, t. 6, nr 7, s. 60.

LYCIAN DRACHM OF TRAJAN FROM A PRZEWORSK SETTLEMENT AT ŁĘKI MAJĄTEK, KUTNO DISTRICT

(Summary)

A drachm of Trajan was uncovered at a settlement of the Przeworsk culture at the village of Łęki Majątek (Kutno district), struck in 98 AD in the mint in Lycia (the weight 2.47 g, the diameter 17–17.5 mm, BMC Lycia, p. 39, no. 11). Only five pieces of Lycian drachms of Trajan have been registered among the finds from Poland's territory so far: one in the hoard of Rywałdzik (Ossa), Nowe Miasto (Lubawa) district; two in the hoard of Wojkowo, Mielce district, and two more in the hoard of Żulice, Tomaszów Lubelski district.

The drachm of Trajan was found in a half-dugout pit house no. 45, together with a numerous group of ceramics and several separate artifacts: A.161 type brooch, an iron

spearhead, two antler combs, fragments of bone tools and skates and a stone quern. The half-dug-out pit house can be dated at the beginning of phase C₂ of the Late Roman Period (c. 260–280 AD). The drachm functioned for more than 160 years from the moment of striking to the time of depositing in a pit house at the settlement at Łęki Majątek. Despite the long time of functioning, the drachm of Łęki remains in a very good state of preservation, which most probably must be explained with the fact that most of the time it must have been hoarded. That hoard could be located both within the Empire and in the area of *Barbaricum*. Such a hypothetical deposit may have been drawn after some time, and the coins were again put into circulation.

Adresy autorów / Authors' addresses:

Mateusz Bogucki

Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk

Al. Solidarności 105

00–140 Warszawa

matbogu@yahoo.com

Beata Jurkiewicz

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu

Bulwar Zygmunta Augusta 11, 82–300 Elbląg

bjurk@wp.pl

Henryk Machajewski

Instytut Prahistorii

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ul. Św. Marcin 78, 61–809 Poznań

henmach@main.amu.edu.pl